

УДК 378.055:316.647.5

І. Б. Єрастова-Михалусь,

аспірант, викладач

(Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця)

Inna.Yerastova-mykhalus@hneu.net

IB832009@yandex.ru

ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ З ЕКОНОМІКИ

Розглянуто основні світові тенденції та підходи до формування міжкультурної толерантності, педагогічні принципи, що дозволяють досягнути поставленої мети; проаналізовано сучасний стан науково-педагогічних досліджень щодо розвитку у магістрантів міжкультурної толерантності; зазначено основні вимоги щодо освітньо-кваліфікаційного рівня "Магістр з економіки"; запропоновано оптимальні шляхи формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки

Ключові слова: міжкультурна толерантність, магістерська підготовка, магістр з економіки, міждисциплінарний підхід, цілісний педагогічний процес, педагогічний принцип.

Постановка проблеми. Зважаючи на об'єктивні процеси, що відбуваються в усіх сферах життя українського суспільства, особливо в економічній (інтеграція, транснаціоналізація, глобалізація), перед системою вищої освіти постає завдання підготувати фахівця, який би був здатним успішно працювати в міжкультурному середовищі та здійснювати професійну діяльність на засадах моральних та етичних принципів. У зв'язку з цим поряд з такими професійно значущими якостями майбутнього магістра з економіки, як компетентність, мобільність, організованість, самостійність, адаптивність, висока професійна культура, гнучкість тощо, на перший план виходить міжкультурна толерантність, що у педагогічній науці розглядається як ознака гуманної людини [1: 912]. Саме вища освіта може бути фактором формування міжкультурної толерантності, активно ініціювати та підтримувати діалог культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо формування міжкультурної толерантності розглядається в працях багатьох учених за такими напрямками: розробка методичних рекомендацій та програм щодо формування міжкультурної толерантності (О. Асмолов, В. Ігнатова, Г. Фархшатова, С. Rapp, М. Freitag, J. Silos-Rooney, E. Agius, J. Ambrosewicz); проблема виховання особистості у дусі толерантності, формування її духовної культури (Є. Бондаревська, В. Ігнатова, І. Халєєва, В. Шаповалова); формування міжкультурної толерантності у майбутніх фахівців різних напрямів підготовки: менеджерів, перекладачів, лінгвістів тощо (А. Альошина, Т. Колбіна, Л. Слобожанкіна, Г. Фархшатова, Н. Янкіна); розробка засобів діагностики сформованості міжкультурної толерантності (Г. Солдатова, Л. Шайгерова, Т. Прокоф'єва, О. Кравцова).

Незважаючи на значну кількість досліджень цього питання, не всі аспекти формування міжкультурної толерантності були висвітлені достатньою мірою, а проблема формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки залишилась поза увагою педагогічних досліджень.

Метою даної статті є дослідити педагогічну проблему формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки.

Виклад основного матеріалу. За останні роки, з часу затвердження генеральною конференцією ЮНЕСКО Декларації принципів толерантності від 16 листопада 1995 року, світова педагогічна наука намагається розробити навчальні програми, курси, рекомендації тощо на всіх рівнях освітнього процесу, орієнтовані на ефективне формування міжкультурної толерантності як особливо значущої якості для успішного професійного та особистісного становлення людини – повноцінного члена сучасного світового суспільства [2].

Згідно з дослідженнями міжнародного бюро по правам дітей, існує багато підходів, форм та засобів формування міжкультурної толерантності в різних країнах світу [3: 53]. Серед них можна виділити: програми, які базуються на необхідності розширення уявлень щодо інших релігій світу, важливості формування вмінь спілкуватися та співіснувати з людьми різних національностей, у процесі вивчення особливостей різних світових культур; ознайомлення з традиціями, віруваннями, поглядами іноземців. До провідних шляхів формування міжкультурної толерантності в системі вищої освіти належить: створення груп, у складі яких є представники різних країн, з метою виховання майбутніх фахівців у дусі толерантності; об'єднання іноземців у групи зі спільним завданням. Дуже важливе місце займає позааудиторна діяльність (дискусії, диспути, зустрічі тощо). До найпоширеніших заходів, що спрямовані на розширення уявлень щодо важливості толерантного ставлення до представників інших культур, можна віднести спільне святкування важливих подій або досягнень (культурні фестивалі); створення міжкультурних проєктів, метою яких є підтримка та адаптація іноземців у новому середовищі; подорожі до культурних центрів, музеїв, виставок; відзначення щорічного заходу, присвяченому боротьбі з жорстокістю та несправедливістю по відношенню до представників інших культур – міжнародного дня толерантності [3: 53-61].

Оскільки міжкультурна толерантність відноситься до духовної сфери особистості, основною світовою тенденцією щодо формування міжкультурної толерантності, яка підтримується ЮНЕСКО, є формування такої якості через прищеплювання загальнолюдських цінностей, а саме: мир, демократія, людська гідність, соціальна справедливість тощо. Зазначене вище передбачає наявність знань щодо різноманіття людських, особистісних та культурних особливостей, численних форм демократичних процесів, альтернативних шляхів конструктивного розв'язання конфліктної ситуації; умінь критично сприймати події, обмінюватися думками та обговорювати факти, приймати рішення, вирішувати конфлікти, дискутувати та дебатувати; навичок міжкультурної взаємодії на підґрунті прав людини [4: 28]. На думку прихильників такого підходу, через засвоєння та набуття перелічених вище знань, умінь й навичок міжкультурна толерантність також стає цінністю, що формує позитивне ставлення до представників інших культур, виключає негативну оцінку щодо агресивних та несправедливих дій.

Тенденція гуманізації і гуманітаризації суспільства дає змогу наповнення змісту навчання ідеями толерантності. Оскільки освітній процес має бути неперервним, формування міжкультурної толерантності повинно розпочинатися ще з дитячого садочку. У зв'язку з цим система освіти ставить нові завдання перед процесом формування фахівця з освітньо-кваліфікаційним рівнем "магістр", його основними професійними якостями повинні бути здатність навчатися, глобальне мислення, терпимість та повага по відношенню до відмінностей у поглядах, віруваннях, моралі, висока професійна культура та культура спілкування, компетентність, мобільність, адаптивність тощо. Тобто підготовка фахівця, який здатен інтегруватися у полікультурне середовище, стати конкурентоспроможним на світовому ринку праці та власноруч визначати якість свого життя.

Основною тенденцією розвитку гуманітарних наук є інтеграція різних галузей знань. Виходячи з того, що міждисциплінарність розглядається як основа методологічної стратегії системного вивчення будь-якого конкретного педагогічного об'єкта пізнання [5: 30], вважаємо за необхідне застосування міждисциплінарного підходу, який дозволяє формувати необхідні уміння та навички майбутнього фахівця за допомогою змісту різних гуманітарних і фахових дисциплін. Забезпечення міждисциплінарних зв'язків у процесі магістерської підготовки майбутніх економістів дає змогу ефективно використовувати час та ресурси навчальних дисциплін для формування професійних якостей магістрантів, зокрема і міжкультурної толерантності.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки існує два основних напрямки формування міжкультурної толерантності: через зміст освіти, організацію викладання циклу загальноосвітніх гуманітарних дисциплін, зміст яких може позитивно впливати на формування міжкультурної толерантності (З. Мухіна, Н. Кудзієва); завдяки введенню спецкурсів з толерантності (П. Комогоров), організації та проведенню ігор та тренінгів (Г. Солдатова, О. Асмолов).

Обмежена кількість навчальних часів під час магістерської підготовки не дозволяє введення у навчальний план спецкурсу з міжкультурної толерантності. У зв'язку з цим оптимальним шляхом формування міжкультурної толерантності у процесі магістерської підготовки може бути інтеграція змісту дисциплін гуманітарного циклу ("Філософія та діалог цивілізацій", "Соціальна відповідальність", "Глобальна економіка" тощо), а також проведення тренінгів, семінарів та ігор, що спрямовані на закріплення та розширення засвоєних знань, умінь та навичок.

Передусім, такий підхід обумовлений високими вимогами щодо освітньо-кваліфікаційного рівня магістр з економіки. Фахівець такого рівня має вирішувати стратегічні проблеми в економічній сфері, розробляти нові ідеї та процедури їх оцінювання за різними критеріями, ініціювати, управляти та аналізувати обговорення проблем у колективі, керувати роботою високопрофесійних фахівців та нести відповідальність за її результати, проводити презентації тощо [6]. Такі завдання потребують високого рівня сформованості міжкультурної толерантності, тому що їх виконання пов'язано з неупередженістю, критичним мисленням, людською гідністю, справедливістю тощо, тобто з цінностями, які впливають на міжкультурну толерантність.

Іншим доводом щодо засвоєння магістрантами знань, умінь та навичок, пов'язаних із міжкультурною толерантністю через зміст навчальних дисциплін гуманітарного циклу, тренінгів, семінарів та ігор, може бути обмеженість у часі на підготовку та відсутність навчально-методичних розробок стосовно формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки. Це потребує від викладачів використання комплексного підходу до організації навчального процесу, що сприятиме міцному прищепленню такої професійно значущої якості.

Особливу роль у процесі формування міжкультурної толерантності відіграє особистість викладача як одного із суб'єктів педагогічної діяльності. Найважливішою умовою інноваційного педагогічного процесу є особистісно-орієнтовна взаємодія викладача зі студентом. Викладач повинен володіти різними методами та прийомами, які б допомагали формувати та розвивати міжкультурну толерантність у магістрантів, а також бути прикладом толерантної особистості. На наш погляд, основним завданням викладача у процесі формування міжкультурної толерантності є підготувати майбутнього фахівця з економіки до позитивної співпраці та взаємодії з іноземними партнерами у полікультурному середовищі на взаємовигідних умовах.

Це потребує індивідуального та диференційованого підходу, поважного й справедливого ставлення до почуттів та позицій кожного, моделювання ситуацій, що пов'язані з реальним професійним життям, співпраці, створення вільної та демократичної атмосфери на заняттях, готовності до діалогу, розуміння та солідарності, спроможності розвивати почуття взаємної прихильності.

У процесі формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки необхідно враховувати індивідуальні цілі, мотиви, інтереси та потреби кожного з магістрантів. Вибір змісту, методів, форм і засобів навчання повинен відповідати професійним проблемам, віковим особливостям тих, хто навчається, та стимулювати пізнавальну й творчу активність.

На нашу думку, основними педагогічними принципами, що дозволяють досягнути поставлені цілі і створюють підґрунтя для реалізації педагогічної системи, є принципи особистісно орієнтованого навчання: природовідповідності (урахування вікових особливостей магістрантів, особистісних цілей, інтересів і потреб); культуровідповідності (залучення до своєї та іншої культури з метою інтелектуального розвитку кожного з тих, хто навчається); свідомості (вироблення позитивного ставлення до міжкультурної толерантності); суб'єктності (становлення мотивації магістрантів); науковості (розуміння наукових знань як основи для формування вмінь та навичок); наочності (представлення змісту у конкретному вигляді, наприклад, роздавальний матеріал). Таким чином, використання принципів особистісно орієнтованого навчання дозволить підібрати зміст, форми, методи та засоби, які будуть відповідати потребам кожної окремої групи магістрантів, що дозволить ефективно та в умовах обмежених ресурсів (часу, навчальних засобів тощо) сформувати у майбутніх магістрів з економіки таку професійно значущу якість, як міжкультурна толерантність.

Висновок і перспективи подальших досліджень. Отже, процес формування міжкультурної толерантності потребує комплексного підходу, що передбачає врахування основних векторів педагогічного процесу (організації, управління, взаємодії суб'єктів педагогічного процесу). Виходячи з цього, ефективне формування такої якості можливо за умови проектування педагогічної системи формування міжкультурної толерантності на основі міждисциплінарного підходу, основу її реалізації складають принципи особистісно орієнтованого навчання.

Подальші наукові розробки передбачають виокремлення особливостей педагогічної системи формування міжкультурної толерантності у майбутніх магістрів з економіки, а також проектування відповідної педагогічної технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Декларация принципов толерантности. Утверждена резолюция 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года [Електронний ресурс]. – Париж, 1995. – Режим доступу : <http://www.tolerance.ru/toler-deklaraciya.php>.
3. Agius E. Towards a culture of tolerance and peace / E. Agius, J. Ambrosewicz. – Montreal : IBCR. – 2003. – 45p.
4. Tolerance : the threshold of peace : A teaching/learning guide for education for peace, human rights and democracy. – France : Unesco. – 1994. – 65. p.
5. Колбіна Т. В. Теоретико-методологічні та технологічні засади формування міжкультурної комунікації студентів вищих навчальних закладів економічного профілю : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Колбіна Тетяна Василівна. – Запоріжжя, 2010. – 582 с.
6. Освітньо-кваліфікаційна характеристика магістра за спеціальністю 8.03060104 "Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності" галузь знань 0306 "Менеджмент і адміністрування" / [І. О. Піддубний та ін.]. – Харків : ХНЕУ, 2012. – 62с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Entsyclopedia osvity [Encyclopedia of Education] / [golov. red. V. G. Kremen]. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
2. Deklaratsiya pryntsypiv tolerantnosti. Utverzhdena rezolyutsiya 5.61 Generalnoy konferentsiyi UNESCO ot 16 noiabria 1995 goda [Declaration of Tolerance Principles. The Resolution 5.61 of the General UNESCO Assembly Dated from the 16th November 1995] [Elektronnyy resurs]. – Paris, 1995. – Rezhym dostupu : <http://www.tolerance.ru/toler-deklaraciya.php>.
3. Agius E. Towards a culture of tolerance and peace / E. Agius, J. Ambrosewicz. – Montreal : IBCR. – 2003. – 45 p.
4. Tolerance : the threshold of peace : A teaching/learning guide for education for peace, human rights and democracy. – France : Unesco. – 1994. – 65 p.
5. Kolbina T. V. Teoretyko-metodologichni ta tekhnologichni zasady formuvannia mizhkulturnoyi komunikatsiyi studentiv vyshcheykh navchal'nykh zakladiv ekonomichnogo profilu [Theoretical-Methodical and Technological Bases of the Intercultural Tolerance Formation of Economics Students in the Higher Educational Establishments] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 / Kolbina Tetiana Vasylivna. – Zaporizhzhia, 2010. – 582 s.
6. Osvitnio-kvalifikatsiynna kharakterystyka magistra za spetsialnistiu 8.03060104 "Menedzhment zovnishnioekonomichnoiy diyalnosti" galuz' znan' 0306 "Menedzhment i administruvannia" [Master's Educational-Qualificational Characteristics on the Specialty 8.03060104 "International Economics Activity Management" Field of Knowledge 0306 "Management and Administrating"] / [I. O. Piddubnyy ta in.] – Kharkiv : KhNEU, 2012. – 62 s.

Матеріал надійшов до редколегії 04.02. 2015 р.

Єрастова-Михалусь І. Б. Педагогическая проблема формирования межкультурной толерантности у будущих магистров экономики.

Рассмотрены основные мировые тенденции и подходы к формированию межкультурной толерантности, педагогические принципы, позволяющие достичь поставленной цели; проанализировано современное состояние научно-педагогических исследований развития у магистров межкультурной толерантности; указаны основные требования к образовательно-квалификационному уровню "Магистр экономики"; предложены оптимальные пути формирования межкультурной толерантности у будущих магистров экономики.

Ключевые слова: межкультурная толерантность, магистерская подготовка, магистр экономики, междисциплинарный подход, целостный педагогический процесс, педагогический принцип.

Yerastova-Mykhalus I. B. The Pedagogical Problem of the Cross-Cultural Tolerance Formation of the Future Masters of Economics.

The article deals with the pedagogical problem of the cross-cultural tolerance formation of future masters of economics, which is considered to be one of the most prerogative tasks of the educational system. The modern state of the pedagogical research of the cross-cultural tolerance formation, main tendencies and approaches to this problem are considered. Optimal ways of the cross-cultural tolerance formation are suggested. The main scientific methods used are analysis, synthesis, description and comparison. The obtained results give the opportunity to state that the integrated approach to the process of the cross-cultural tolerance formation, presupposing main areas of the pedagogical process (organization, management, subjects of pedagogical process interaction), is needed. Hence the effective formation of such a quality can be possible if provided that pedagogical system of the cross-cultural tolerance formation is planned on the basis of the interdisciplinary approach in the consideration of the principles of personally-oriented teaching.

Key words: cross-cultural tolerance, master's preparation, master of economics, interdisciplinary approach, integral pedagogical process, pedagogical principles.